

FIGYELŐ

Szépirodalom

GION NÁNDOR:

Latroknak is játszott

*Börtönről álmodom
mostanában*

Gion Nándor életműkiadásának első kötete a vajdasági (délvidéki) Szenttamáshoz kapcsolódik: a szájak innen indulnak ki, s itt jutnak nyugvópontra. Szenttamáshoz, a maga multikulturális, multietnikus valóságával, a 19. század végétől a 20. század ötvenes éveig. A tetralógia egyes darabjai a történelmi fordulatokhoz igazodva mutatják be egy falu életén keresztül a történelmi Bácska emberének sorsfordító pillanatait, a mindennapok küzdelmét. Sokféle olvasati lehetőség közül választhatunk; történelmi regénynek éppúgy tekinthetjük e szövegeket, mint kisebbségi regénynek, faluregénynek vagy a kötet kísértőtanulmányára rímelve: rekviemnek, Bácskáért.

A térséget nem hagyták érintetlenül a 20. század eseményei; az a látszólagos változatlanlanság, ami Szenttamást a század elejéig jellemezte, a 20. századra alapvetően megváltozott. Az I. világháború, a

trianoni békekötés, a Délvidék 1941-es visszatérése, a német megszállás és a felszabadító háború, a titói Jugoszlávia kialakulása Szenttamáson is éreztették hatásukat. A soknemzetiségű falu nemzetiségi feszültségektől egyébként sem mentes miliójét alapvetően befolyásolták ezek az események, s végsősoron a tradicionális társadalmi és kulturális alaprend felbomlásához vezettek. Az etnikai közösségek (magyar, német, szerb, zsidó, cigány) a hatalmi viszonyok változásával párhuzamosan mozdulnak el a hierarchiában; a zsidóságot a németek megszállása, az evangélikus németeket a kitelepítés lehetetlenné tette el, a szerb etnikum 1941-ben szenvedett sérelmeket, míg a magyarság megtizedelésére 1944–45 fordulóján került sor. Amikor Gion első két kötete megjelent (*Virágos katona*, 1973; *Rózsaméz*, 1976), Magyarországon még ismeretlenek — s jelentős részben elhallgatottak — voltak ezek az események. A másik két kötet Gion Magyarországra való áttelepülése után íródott, s jelent meg (*Ez a nap a miénk*, 1997; *Aranyat talált*, 2002). A tetralógia záró darabjának megjelenését a szerző már nem érthette meg.

A *Virágos katonában* az anyai nagyapa, Rojtos Gallai István alakja köré épített regényfolyam cselekménye 1898-ban indul, a Krebs család Szenttamásra településével. Az idegenből érkező molnár, Stefan Krebs nézőpontját kiszárítva felváltja Rojtos Gallai István nézőpontja. Ezen kívül találunk egy harmadik, személytelen, szenttelen elbeszélőt is. Gion kínosan ügyel arra, hogy mellőzze a véleményalkotást. A realista hagyományok néhol, főleg az első kötetben mágiával, transzcendenciával elegyednek. A regény az ifjú Rojtos Gallai István és Török Ádám ifjúkorát és formálódó barátságát követi. Leképződik ezen kívül a szenttamási mindennapok öröme, kínja, keserve. Gion hősei sokszor állnak a periférián; ez a haramia Török Ádámra éppúgy igaz, mint a kenyéret citerázással kereső Rojtos Gallaira. Mindketten részei a közösségnek, mégis sajátos kívülállásuk hozza őket közel egymáshoz.

A *Rózsaméz* már a fiatal férj Rojtos Gallait ábrázolja; a hétköznapi élet nehézségeit fokozza, hogy Szenttamást Jugoszláviához csatolják. Ez a helyzet fordul aztán fonákjára az *Ez a nap a miénk*ben; itt az 1941-es magyar bevonulás (és német térnyerés) s az ezt követő eufória fokozatos lanygulása mozgatja az eseményeket. A regények alapegysége az anekdota.

Gion saját, autentikus hangja ezen történetek mesteri elrendezésében rejlik. A narráció könnyed, természetes, mentes az alakoskodástól, pozőrségtől. Az egyes ember, a közösség helytállása a változékonyságban; ez érdekli Giont, illetve az, hogyan változtatja meg, deformálja az inhomogén közeget a történelem.

Az *Ez a nap a miénk* a magyar és német reményeket ébresztő II. világháborús eseményeket jeleníti meg, míg a tetralógia utolsó része már a felszabadulás utáni időszakra fókuszál. A negyedik részben (*Aranyat talált*) kitér a regény tere; Szenttamás mellett Budapest és Belgrád is gyakori helyszín.

Annak ellenére, hogy az úgynevezett határon túli irodalom kortárs képviselői kiemelten foglalkoztak a felszabadulás utáni kisebbségi léthelyzet ábrázolásával, Gion Nándor nem követte tovább a Gallaiak történetét. Ám a négy kötet így, egybekötve mégis a 20. századi magyar próza jelentős korpusza. Értelmezésükhöz Pécsi Györgyi kitűnő tanulmánya nyújt további segítséget.

Az életműkiadás második kötete, hasonlóan az elsőhöz, négy regényt tartalmaz. Itt azonban nem beszélhetünk tetralógiáról, mindössze négy Gion-regény egymás mellé rendelését regisztrálhatjuk. Ha mégis közös

pontokat, kapaszkodókat keresünk, találunk azért szép számmal rokon vonásokat. Az egyik az a tudatosan kimunkált elbeszélői magatartás, ami a Gion-próza sajátja. Mesélőerő, mesélőkedv és dinamika. A cselekmény menetét időről időre kitérők szakítják meg; előre- és hátrautalások sokasága színesíti a narrációt, teszi izgalmassá a szövegeket, s emeli beavatottá az olvasót. A narrátor magabiztos kézzel vezetgeti a felfedezőt; kiszámított alaposággal, humorral, iróniával szemléli és szemlélteti velünk hőseit. A perifériára szorult hősök is visszatérő szegmensek; a társadalmi rend peremvidékén élő figurák egyszerre megdicsőülő és szánandó alakjai Gion világának.

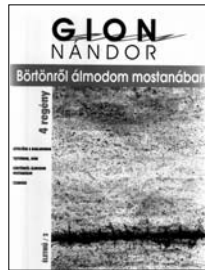
A kötet első regénye a kísérletezés jegyében fogant; a *Kétéltűek a barlangban* a Symposium-nemzedék vonzásában íródik, utóbb Gion sem tartotta sikerült darabnak. Az inkább kisregénynek tekinthető írásban hét, ipari iskolát végzett diák a tudás reményében egyesületet alapít, hogy a haszon nélküli dolgokról beszéljessenek. A hetedik napon tragédia történik, ezzel a kisregény kerete is lezárul. A beszélgetések közben feltárul a II. világháború utáni szocialista Jugoszlávia, s a felvillantott figurákon keresztül érthetővé válnak a kisebbségi lét problémái is, középpontjukban a

szocializmus és a sovinizmus ijesztő paradoxonával.

A második regény, a *Testvérem, Joáb* már 1968 szellemiségét tükrözi; az események Jugoszláviában is éreztették hatásukat. A regény felmutatja a hős korrumpálódását: Tom (Tamás) romlása kihat munkájára éppúgy, mint a magánéletére. Ráadásul a regény nyíltan beszél az 1944–45-ös megtorlásokról, ami megjelenésekor (1969) drasztikus és provokatív lépésnek számított.

A *Börtönről álmodom mostanában*, a kötet címadó regénye 1990-ben jelent meg. A regény hőse egyetemista, Thomas Mann műveit olvassa az éjszakai portaszolgálat alatt. Közben a Lírikusok nevű csoport szeszcsempész tevékenységében vállal szerepet, majd egy rosszul sikerült este után börtönbe kerül. A börtönben gyorsan akklimatizálódik, s az időközben szintén a rácsos pihenőre került Lírikusok felvirágoztatják a börtön szeszforgalmát. A regényben felismerhetően megjelenik Újvidék, illetőleg a mitrovicai börtön.

A negyedik regényt, az *Izsakbúr*t a kritika elbeszélésfüzérként kezeli, joggal. A lazán egymáshoz kapcsolódó epizódok önmagukban is megállják a helyüket, mégis, a szereplők azonossága, a szöveg építkezése a regény eljárás módjait rejtje magában. M. H. J., a főszereplő író, aki egy,

szemétben talált színházi látcsővel pásztázza a lakótelepet, amikor megdöbbenve tapasztalja, hogy valaki egy katonai távcsővel őt figyeli. M. H. J. bibliai tárgyú regényt tervez írni Izsakhárról, Lea és Jákob fiáról. Erre a részleteiben ismertetett szövegghalmazra épül a regény tulajdonképpeni cselekménye, ami már a háborús Jugoszláviát jeleníti meg. A félelem, a gyanakvás, az újból felszínre törő etnikai ellentétek kiegészülnek, egybeolvadnak a regényben író-d regény, a testvérháborút fontolgató Izsakhár szövegével. A háború valamennyi szereplő életét megváltoztatja, befolyásolja, kitérni előle nem lehet.

Sokat gondolkodtam, miért kötötték egybe ezt a négy kötetet. A fent említett elbeszéléstechnikai módszerek mellett a megjelenítés, a kimondás, az artikuláció szándéka engedi egymás mellé rendelni ezeket a szövegeket. Gion Nándor természetes eleganciával felel meg az önmagával szemben támasztott követelménynek; regényein keresztül úgy beszél a valóságról, hogy nyilvánvaló: a fikció nem pusztán fikció; az elbeszél mögött, a felszín alatt korántsem az ismeretlen mélység tekint vissza ránk.

SÜTŐ CSABA ANDRÁS

(Latroknak is játszott, Noran Kiadó, Budapest, 2007, 930 oldal, 3999 Ft)

Börtönről álmodom mostanában, Noran Kiadó, Budapest, 2008, 626 oldal, 3999 Ft)

FEHÉR BÉLA: *Alszik a doki Betlehemben*

Adott egy fiatalember, éppen ma huszonöt éves. Egy autósosóban dolgozik. A szülei nemrég szétköltöztek, apja (volt ötvenhatos) azóta prostituáltakat futtat, anyja egy pornómozzi-hálózat tulajdonosának élettársa. Pár napja eljött otthonról, egy roncs autóbuszban lakik valahol a város szélén egy drogos haverjánál és annak barátnőjénél. Helyzete reménytelen. Italtól és bogyoctól zaklatott agya születésnapjának álmatlan hajnalán saját múltja, rövid felnőttkorának néhány eseménye körül forog. Ő Pogácsás Jani, a regény főszereplő-narrátora.

Fehér Béla új regénye a rendszerváltás utáni hét évben játszódik. Szereplői — az újjazdag szélhámos, az alulfizetett, majd elbocsátott napközis tanítónő, a munkanélküli bölcsész, a hatalom visszaszerzésében reménykedő kommunista, a zátonyra futott ötvenhatos vagy a hirtelen felkapott médiasztár — a korszak tipikus karakterei. A színhely pedig Budapest: a Szövetség utca, a káposztásmegyeri Kiserdő, egy budai luxusvilla, a Keleti és a Nyugati pályaudvar. Igaz, hogy a történetmondás szervező elve a (delíriumos) asszociáló tudat, a narráló nyelv is gyakran össze-vissza „hablatyolás”, az egyes eseménytö-